

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Československé pozemní jednotky na Západě
během druhé světové války**

Milan Kalabza

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Československé pozemní jednotky na Západě
během druhé světové války**

Milan Kalabza

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Rád bych poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi za jeho rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Situace vojáků ČSR mimo protektorát po vypuknutí války a vytváření jednotek v Polsku	4
3. Československé jednotky ve Francii	8
4. Československé jednotky na Blízkém východě a v Africe	14
4. 1. Československý pěší prapor 11 – Východní.....	14
4. 2. Pěší prapor 11 - Východní při obraně Tobrúku.....	17
5. Československá samostatná obrněná brigáda	24
5.1. Obléhání přístavu Dunkerque	26
5. 2. Návrat do Československa.....	30
6. Závěr.....	33
7. Literatura	37
8. Resumé	38

1. Úvod

Během druhé světové války bylo vytvořeno několik vojenských jednotek pod britským velením složených z Čechoslováků. I přestože tyto jednotky nezasáhly do hlavních bojů, podílely se na spojeneckém úsilí nemalou měrou. Toto téma bylo na téměř 40 let naprosto tabuizováno, a proto se dodnes jedná o obecně málo známou epizodu českých dějin. Přesto si téma zaslouží důkladné zkoumání a vhodnou interpretaci v kontextu českých, ale i evropských dějin.

Má práce bude zaměřena na dlouho opomíjenou problematiku československých jednotek na Západě. Budu analyzovat vznik československých jednotek, jejich členění, nasazení a přínos pro vítězství spojeneckých vojsk. Důraz bude kladen zejména na československé jednotky ve Francii v roce 1940, dále pak v Africe, posléze na úlohu Československé samostatné obrněné brigády při obléhání přístavu Dunkerque. Pokusím se také dokázat hypotézu, že úloha Čechoslováků ve vojenských střetnutích za druhé světové války na západě nebyla marginální a že jednotky byly pověřovány i plněním náročných úkolů, na nichž závisely výsledky rozsáhlých operací. Rád bych také zkoumal problematiku zběhů a vyzvědačů v řadách Čechoslováků a jejich vliv na bojové nasazení československých jednotek. S tímto souvisí i další obecnější důvody nenasazování našich jednotek do vojenských operací po dlouhé období války, které si také zaslouží pozornost.

Práce by měla přinést hlubší pohled do problematiky západních pozemních jednotek, které jsou často upozadřovány na úkor zejména letců, přestože bylo pozemní vojsko početně silnější. Zároveň by se mělo jednat o první práci, která zaznamená pouze osudy československých pozemních jednotek. Ačkoli jednotky byly již poměrně důkladně popsány, takto zaměřená monografie neexistuje. Vědecké zkoumání je tak často poněkud ztíženo nepřehledností souhrnných prací, které se zabývají většinou veškerými záležitostmi druhoválečného exilu nebo pouze letci.

V mé práci budu vycházet zejména z prací historika Eduarda Čejky, který zkoumá dané období. Jedná se zejména o knihu *Československý odboj na Západě (1939 – 1945)*, která objasňuje problematiku fungování pozemních jednotek v širším kontextu druhého odboje a dále dílo vzniklé za spolupráce s Tomanem Brodem *Na*

západní frontě. Tyto knihy podávají nejucelenější výklad o vojenských jednotkách a zároveň politickém pozadí problematiky. V knize *Na západní frontě* je však badatel postaven před složitý úkol, neboť musí eliminovat všudypřítomnou propagandu. Často jsou zde vyzdvihovány přínosy komunistických vojáků, jejich nadšení pro věc a přínos k válečnému úsilí i přesto, že se jich u jednotek nacházelo poměrně málo. Zároveň je zde neustále předkládána myšlenka o „buržoazní první republice“, která vykořisťovala prostý lid, a které vojáci sloužili jen s velkým sebezapřením. I přes ideologicky zabarvené podání je však kniha cenným zdrojem informací. Kolektivní publikaci *Vojenské dějiny Československa IV. díl (1939-1945)* jsem využíval především pro její komplexnost, lze v ní najít především informace, které jiné zdroje nenabízejí. Zároveň lze tyto informace interpretovat v širších souvislostech druhoválečných událostí, neboť se kniha zabývá i odbojem politickým a československými jednotkami na Východě. I tato kniha je však protknuta propagandistickými pasážemi, avšak již ne v takové míře jako titul *Na západní frontě*.

K bližšímu zkoumání jednotlivých etap jsem využíval specificky zaměřené monografie a paměti vojáků. Zejména se jednalo o sborník pamětí nazvaný *Na všech frontách: Čechoslováci ve II. světové válce* uspořádaný V. N. Dubnem. Tato kniha zprostředkovává paměti několika přímých aktérů bojů, zejména jsem ji využil k získávání detailů, které dokreslovaly celkovou atmosféru v jednotkách a vnímání situace očima běžného vojáka. Tyto informace jsou cenné zejména v situaci, kdy je k dispozici pouze ideologicky zabarvená literatura, a je třeba přinést objektivní náhled na problematiku. Zároveň poskytuje osobní vzpomínky aktéru na většinu bojových situací a pomáhá tak pochopit úděl jednotlivých vojáků zejména po stránce osobní. Ve většině literatury se můžeme dočíst pouze záznamy o rozkazech velení a přesunech celých jednotek, zde však jednotliví vojáci líčí své konkrétní bojové zážitky. Další knihou memoárového charakteru je dílo Karla Klapálka *Ozvěny bojů*. Klapálek v knize popisuje své druhoválečné zážitky, avšak již ne pohledem řadového vojáka, ale vysokého důstojníka, člena velení jednotek. Toto svědectví bylo cenné zejména při zpracovávání kapitoly o bojích v Africe a na Blízkém východě. Svým podáním přiblížil zejména spory mezi jednotlivými veliteli, vztahy k mužstvu a jiné okolnosti, které se nedostaly do jiných knih. Protikladem byla kniha Josefa Sommra *Od Tobrúku do*

Plzně, která popisovala válečné události náhledem řadového důstojníka. Z této knihy lze načerpat informace o životě běžného vojáka a jeho anabázi celou válkou. Zároveň autor komentuje i politické směřování jednotek a dává najevo i antipatie k některým důstojníkům či představitelům odboje.

Svou práci jsem pojal chronologicky, pokusil jsem se osvětlit vznik vojenského odboje a popsat situaci vojáků, kteří opustili Československo. Počáteční kapitola je věnována prvním zahraničním jednotkám, které se tvořily na území Polska. Zde již bylo nutné upozornit na první spory kolem generála Lva Prchaly, počáteční odmítání odboje ze strany polského režimu a následné rozpolcení odboje na východní a západní.

V další kapitole následuje popis situace ve Francii po ústupu jednotek z Polska. Popisují zde cestu Čechoslováků do Francie a podmínky vojenské služby. Ve Francii narazili Čechoslováci na nepochopení a vojenská služba byla podmíněna službou v Cizinecké legii. Posléze se nedostatečně vybavená československá jednotka dostala na frontu a vojáci museli projít těžkými boji, aby nakonec pouze část z nich byla evakuována do Anglie.

Následující kapitola pojednává o zřejmě nejslavnějším vojenském působení Čechoslováků za druhé světové války, jejich účast na misi na Středním východě a v Africe, zejména při obraně přístavu Tobruk. Čechoslováci se vyznamenali a vybojovali si uznání a respekt u spojeneckých vojáků i velitelů. Zde se vojáci již naplno začlenili do spojeneckého válečného úsilí a prokázali, že jsou schopni vytvářet plnohodnotné bojové jednotky.

V poslední kapitole se zabývám závěrečnou etapou působení československých vojáků na Západě, a to vznikem Československé samostatné obrněné brigády a obléhání přístavu Dunkerque. Pokusil jsem se nastínit úlohu brigády, její možnosti a míru zapojení do boje proti Němcům. Nakonec jsem se pokusil zodpovědět otázky o důvodu nenasazování jednotek do frontových bojů a objasnit jejich význam pro Československo.

2. Situace vojáků ČSR mimo protektorát po vypuknutí války a vytváření jednotek v Polsku

Po mnichovské konferenci a nástupu Druhé republiky začali první Čechoslováci opouštět svojí zem a odcházet do emigrace. Avšak větší část emigrantů odešla až s příchodem německých vojsk v březnu 1939. Většinu jich tvořili zejména příslušníci armády, kteří se nesmířili s osudem republiky a hodlali se aktivně zapojit do boje proti nacismu. Mimo vojáků prchali ze země také příslušníci některých politických stran, zejména komunisté. Německá správa se snažila vojáky, zejména specialisty, v zemi udržet, ale bez větších úspěchů. Velká část vojáků se do odporu proti okupantům zapojila buď v odboji domácím nebo exilovém.

Krátce po emigraci musela nově vzniklá exilová vláda čelit zásadní krizi. Zatímco ostatní okupované státy zůstávaly celistvé, předválečné Československo podle mezinárodního práva zaniklo. Prezident Beneš proto vytvořil koncepci obnovy státu, jehož legalizaci si chtěl prosadit vznikem vojska věrného exilové vládě. Beneš chápal vojsko jako hlavní symbol existence Československa a jeho účast na vojenském úsilí spojenců mělo stát přípojit k protiněmecké alianci. Prezident se proto v duchu legionářských tradic snažil o vytvoření Československé legie v rámci francouzské armády. Francouzi však měli zájem především o letce, ostatní vojáci tak zůstávali ve Francii pouze s možností služby v Cizinecké legii, a to jen za velice obtížných podmínek. Avšak služba v ní by pro vojáky znamenala komplikace při případném vytváření československé jednotky podléhající exilové vládě.¹ Další skupiny i jednotlivci emigrovali z Protektorátu přes Slovensko a Maďarsko na Balkán. Většinou se snažili dostat se na lodích do Francie a Anglie. Někteří z uprchlíků se dostali do Sýrie, kde nastoupili k Cizinecké legii² a několik vojáků se dostalo do Sovětského svazu.³

Přesto, že těžiště odbojových snah československé vlády, zejména těch politických, se nacházelo ve Francii, většina Čechoslováků prchala před nacismem do Polska. Polská vláda však i přes německou hrozbu nechtěla emigrantům umožnit

¹ PROCHÁZKA, Zdeněk a kolektiv: *Vojenské dějiny Československa IV. díl (1939-1945)*, Praha 1988, s. 30.

² ZDRÁHALA, Richard.: *Válčil jsem v poušti*, Praha 1990, s. 42.

³ KLAPÁLEK, Karel: *Ozvěny bojů*, Praha 1987, s. 17.

odbojovou činnost na svém území. Polští představitelé se obávali vypuknutí války a vzhledem k okupaci Těšínska polskými vojsky by obnova předmnichovských hranic znamenala územní ztráty. Zároveň si „beckovský režim“ v čele s plukovníkem Józefem Beckem, činil nároky na území Podkarpatské Rusi a správu Slovenska, a vynucoval si tyto nároky na Hitlerovi. Rumunům pak Poláci nabízeli za spolupráci některé východní části Podkarpatské Rusi. Polsko tak jednoznačně vítalo rozbití Československa a snažilo se na jeho úkor vylepšit své mezinárodní postavení. Dalším logickým krokem Polska bylo neuznání Benešovy vlády.⁴ I přes tyto okolnosti společná hranice předurčila Polsko jako významný tranzitní bod československé emigrace, ať už směřující na západ, nebo na východ.⁵

Koncem dubna 1939 byla vytvořena nadporučíkem Králem při konzulátu v Krakově první československá zahraniční vojenská jednotka, Zvláštní vojenská skupina, která ovšem vojákům nebyla schopna zajistit nejzákladnější potřeby. Českoslovenští vojáci zakrátko dostali možnost sloužit ve francouzské Cizinecké legii, avšak bez uznání hodností a možnosti volby zařazení. Ze strany francouzských úřadů bylo vojáků sděleno, že pobyt v legii je jen nezbytný mezikrok při formování samostatných československých jednotek.⁶ V této vyhrocené situaci se do popředí dostal generál Lev Prchala, který po dohodě s polskou vládou začal organizovat vedení pro československé vojáky. Prchala chtěl vytvořit samostatné vojsko, „Československou revoluční legii“ pod velením Ústředního výboru Čechů a Slováků.. Jeho počínáním se však snahy emigrantů rozdělily a vznikly tak dva soupeřící tábory, prchalovský kolem Ústředního výboru a benešovská vojenská skupina. Lze předpokládat, že generál Prchala byl pravděpodobně ve službách polské vlády a jeho snahy tak směřovaly přímo proti Benešově vládě.⁷

V červenci dorazil do Polska generál Sergěj Ingr, který byl povolán prezidentem Benešem do Francie. Pokusil se přesvědčit Prchalu o nutnosti jednotného vystupování a spolupráce s exilovou vládou, avšak Prchala vyjádřil lojalitu vládě polské. Československá vláda proto rozhodla, že vojáci budou shromažďováni ve

⁴ BENEŠ, Edvard: *Mnichovské dny: Paměti*, Praha, 1968 s. 306.

⁵ ČEJKA, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939-1945)*, 1997 s. 73.

⁶ BROD, Toman, ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě, Historie československých jednotek na západě v letech druhé světové války*, s. 40.

⁷ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 79.

Francii a v Polsku bude ponechána pouze symbolická menší jednotka. Pro sídlo vedení byl zvolen Londýn, v Paříži mělo být zřízeno zahraniční ústředí, které mělo sledovat vývoj událostí. Prchala však mezitím dosáhl značných úspěchů, vyjednal nástup československých specialistů do polské armády a bylo mu umožněno začít na území Polska vytvářet Československé legie. Prezident Beneš však Prchalovi pohrozil vyloučením z veškerých aktivit Československého vojenského odboje a ten nakonec souhlasil s podřízením se exilové vládě.⁸ Za svou protivládní činnost byl nakonec v roce zproštěn služby a v roce 1945 mu byla odňata generálská hodnost.⁹

Vyvrcholením všech snah pak bylo oficiální vyhlášení „České a Slovenské legie“ polským prezidentem Ignacym Mościckim 3. září 1939. Tato jednotka však byla kontroverzní hned v několika rovinách. Legie byla zřízena jednostranným rozhodnutím polské strany, bez vyjádření československých vládních představitelů. Dále bylo značně problematické ustanovení české a slovenské legie, namísto československé, avšak vojáci sami vystupovali jako československá jednotka. Zájem o vstup do legie byl mezi emigranty značný, avšak Polsko již dělilo pouze několik dní od jeho zániku. Po vypuknutí války v září 1939 byla jednotka ubytována ve výcvikových táborech v Leszně a Malých Bronovicích na severovýchodě Polska, poblíž hranic s Litvou a Východním Pruskem. Přesto že jednotka byla početná, měla 850 mužů, a dosahovala tedy síly jedno praporu, byla velice špatně vyzbrojena. Její výzbroj tvořilo pouhých 12 kulometů, 50 pušek a polní lopatky. Za tohoto stavu jednotka do bojů nemohla přispět, a tak rozhodlo velení o přesunu do Rumunska a dále do Sovětského svazu. Jednotka se vydala na cestu 12. září.¹⁰

Většina vojáků z legie odešla pod velením podplukovníka Ludvíka Svobody do Sovětského svazu, zde byli někteří muži odesláni do Francie nebo na Střední východ. Část vojáků, která souhlasila se službou v Cizinecké legii, stihla do Francie odcestovat ještě z Polska. Přesto, že Česká a Slovenská legie v Polsku nezasáhla do přímých bojů, stala se první československou zahraniční jednotkou, legalizovala působení Edvarda

⁸ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 37.

⁹ LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945*, 2005 s. 239.

¹⁰ KAŠPAR, Miloslav., F.: *Polské tažení v září 1939*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, Praha, 2001, s. 14.

Beneše jako vůdčí osobnost emigrace a umožnila vznik československých jednotek ve Francii a v Sovětském svazu.¹¹

¹¹ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 109.

3. Československé jednotky ve Francii

Přesto, že většina vojáků prchala do Polska, vojenským centrem Čechoslováků se stala Francie. Důvodů pro to bylo hned několik. Jednak byla Francie tradiční nepřítel Německa, v podstatě největší vítěz první světové války, a dále byla Francie tradiční Československý spojenec, již od dob kdy v ní působili T. G. Masaryk, M. R. Štefánik a E. Beneš. Zároveň byla působištěm čs. legií, na jejichž tradici hodlal stavět prezident Beneš při obnově republiky. Československá emigrace všeobecně usuzovala, že po vypuknutí nevyhnutelné války s Německem se spojenecké vztahy opět zpevní. Velký význam mělo také krajanské hnutí a jeho středisko Česká kolonie v Paříži. Hnutí udržovalo četné styky s představiteli ČSR a po podepsání Mnichovské smlouvy organizovali jeho členové četné protesty a manifesty.¹² Celkem ve Francii žilo kolem 50 tisíc Čechoslováků, převážně horníků a jejich rodin.¹³ Velkou zásluhu na prosazení československých zájmů v předválečné Francii měl zejména velvyslanec Štefan Osuský, který odmítl uznat rozpad ČSR a dál vystupoval jako její činovník. Osobně se pak i přes spory s prezidentem Benešem zasadil o možnost vzniku čs. jednotek ve Francii.¹⁴

Avšak Francouzi se k vytvoření československých jednotek postavili odmítavě. Pro mnoho emigrantů tak byly první chvíle jejich pobytu značně obtížné, nezbývalo jim nic jiného než vstoupit do Cizinecké legie. Českoslovenští legionáři se ale dočkali jen mlhavých příslibů o vytvoření samostatné jednotky a byli nuceni sloužit za značně ponižujících podmínek. Mnoho z nich bylo nuceno odcestovat do Afriky a Sýrie, kde prodělali tvrdý výcvik. Zároveň byly mužstvu odebrány hodnosti, důstojníci pak bez ohledu na hodnost sloužili jako nadporučíci. Obrat situace nastal teprve po vypuknutí války. Ve Francii byl ustanoven Československý národní výbor a činnost zahájila také Československá vojenská kancelář (později Čs. vojenská zpráva) v čelen s generálem Sergějem Ingrem. Během září 1939 byla ustanovena vojenská mise, která odcestovala

¹² ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 110.

¹³ Tamtéž, s. 154.

¹⁴ KORDINA, Zdenek.: *Začátky ve Francii*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, Praha, 2001, s. 14.

do vojenského tábora Agde, který byl přidělen Československé vojenské správě a kam byli soustředováni Čechoslováci sloužící v Cizinecké legii.¹⁵

Tábor v Agde byl zřízen pro uprchlíky ze Španělska během občanské války. V táboře byly špatné hygienické podmínky, nevyhovující zázemí a naprosto se nehodil pro výcvik. Přesto se v táboře během září 1939 shromáždilo 66 důstojníků odvelených z Afriky a o několik dní později je následovalo i 548 mužů z Legie. Vojáci v táboře nedostávali pravidelný žold, který jim byl i tak vyměřen velice nízký. Stejně tak neměli úplné uniformy, výstroj a výzbroj pocházela povětšinou ještě z první světové války. Francouzské ministerstvo války sice ujišťovalo československé vedení, že vojáky dostatečně zajistí, ale zlepšení se vojáci nedočkali.¹⁶ Mnozí vojáci si tak museli výzbroj opatřovat nákupem od ustupujících francouzských vojáků.¹⁷ Všechny tyto faktory pak zapříčinily nemožnost výcviku, například jen kvůli nedostatku obuvi se nemohlo k nástupu dostavit až deset procent mužů z celkového stavu.¹⁸

Dne 28. září vznikla první československá jednotka na území Francie – 1. československý náhradní prapor. O den později vznikl 1. čs. pěší prapor který se stal základní platformou pro další jednotky. Až o několik dní později ale byla podepsána smlouva o obnovení československé armády, která tyto jednotky legalizovala. Během října dorazilo do Agde několik skupin československých legionářů i nových dobrovolníků, další se hlásili i na Marně a v Paříži. Celkem se v říjnu přihlásilo do služby 940 branců a v dalších týdny je následovali mnozí další. Bylo proto rozhodnuto o reorganizaci čs. jednotek, 16. října vznikl 1. čs. pěší pluk, a 15. listopadu vznikl 2. čs. pěší pluk. Z kapacitních důvodů musel být tábor rozšířen a část vojáků byla přesunuta do blízkého města Beziérs.¹⁹

V listopadu 1939 byla Československým národním výborem vyhlášena všeobecná mobilizace, platná pro všechny Čechoslováky na území Francie, která značně rozšířila početní stavy jednotek. Na konci roku 1939 čítala čs. vojska ve Francii víc než 3500 mužů. V půlce ledna byla ustanovena 1. čs. divize, která organizačně zastřešila všechny vojenské jednotky. Velitelem divize byl jmenován

¹⁵ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 79.

¹⁶ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 151.

¹⁷ SOUČEK, Josef: *Na francouzské frontě*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, Praha, 2001, s. 47.

¹⁸ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 159.

¹⁹ Tamtéž. 152.

generál Josef Viest, ten byl posléze vystřídán generálem Bohumilem Neumanem. Velitelství divizi se nacházelo v Beziérs, 1. pěší pluk se nacházel v Pézenas, 2. a 3. pěší pluk pak v Agdu. 3. pěší pluk však byl zformován pouze tabulkově. Zároveň k divizi náležel i dělostřelecký pluk dislokovaný v La Nouvelle. Koncem května 1940 měla již divize 11 405 mužů z toho 3 326 dobrovolníků z emigrace a 8 169 mobilizovaných krajanů z Francie.²⁰

Ovšem nálada v jednotce nebyla příliš pozitivní. Zejména mobilizovaní krajané z Francie pocívali křivdu, někteří se cítili být spíše Francouzi a apelovali na československé velení s žádostí o propuštění ze služby. Krajané trvali na principu dobrovolnosti, dále byla většina z nich ekonomickými emigranty a nechovali tak důvěru k první republice. Zároveň zde žilo mnoho Slováků, z nichž mnozí měli z vytvoření Slovenského státu přinejmenším smíšené pocity, někteří však samostatné Slovensko vítali. Další spory vnikly když od září 1939 začali k jednotkám přicházet interbrigadisté věznění od španělské občanské války ve Francii. Často s sebou přinášeli zášť vůči exilovému vedení a vnášeli tak do jednotek další rozkoly. Množství komunistů ve vojsku zapříčinilo opakovaně nedůvěru velení jak francouzského, tak i československého. Během ledna 1940 se chystala francouzská vláda vyslat československé vojsko na pomoc Finům ve válce se Sovětským svazem, avšak byli národní radou i velitelem vojenské správy generálem Ingrem shledáni nespolehlivými. Podobná situace nastala i v březnu téhož roku, kdy byli Čechoslováci zažádáni o asistenci při potlačování komunistických povstání v Sýrii a opět nebyli kvůli činnosti komunistů uschopněni k plnění úkolu.²¹

Zároveň bylo složení čs. vojáků národnostně velice různorodé, na denním pořádku tak byly projevy národnostní nesnášenlivosti a antisemitismu.²² Časté byly také spory důstojníků s mužstvem, vojáci si stěžovali na neustálou šikanu zejména ze strany mladých důstojníků. Důstojníci také pobírali mnohonásobně vyšší žold a často dávali najevo politické ambice, které se neslučovaly s hodnotami ČSR. Často hlásali

²⁰ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 86.

²¹ BROD, T., ČEJKA, E.: *Na západní frontě*, s. 99.

²² ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 154.

myšlenky na zřízení fašistického vojenského státu, dokonce volali někteří důstojníci po obnovení druhé, nikoliv první republiky.²³

Po zahájení německého útoku na západní Evropu v květnu 1940 byli ale českoslovenští vojáci i přes všechny komplikace připraveni a odhodláni k boji. Počátkem června 1940 bylo vyčleněno z 1. čs. divize asi 5 000 mužů, kteří byli zformováni do „divizní pěchoty“ pod velením generála J. Čiháka. Divizní pěchota se dělila na 1. pěší pluk v čele s plukovníkem J. Kratochvílem a 2. pěší pluk v čele s plukovníkem J. Satorie.²⁴ Pluky měli nedostatečný výcvik, dělostřelecké baterie a jiné speciální jednotky musely být úplně rozpuštěny. Zároveň měly málo zbraní, pouze 300 kulometů, 2 protitanková děla a 29 minometů. I přes nedostatek zbraní paradoxně vojákům chyběla munice, na jednu pušku připadalo 8 nábojů, do těžkých kulometů a minometů nebyla munice žádná, výjimku tvořily pouze kulometry lehké, které měly munice relativně mnoho.²⁵ Velitelé se snažili před bojovým nasazením pluk ještě na poslední chvíli získat municí od Francouzů, avšak francouzská armáda již nedokázala zásobovat ani jednotky vlastní.²⁶

Již během 11. června se pluky začaly přesouvat na frontové linie do úseku VII. armádního sboru. První pluk byl zařazen do 23. divize a přesunul se do Coulommiers, asi 40 km východně od Paříže. Tam byl posílen dvěma francouzskými prapory a dočkal se prvních bojů. Po nočním přesunu k Bois Blandureau byl postup zastaven a vojáci se začali opevňovat. Avšak Němci se probíjeli přes francouzské jednotky překvapivě rychle a Čechoslovákům tak hrozilo obklíčení. Pluk byl odvelen k Montereau a jeho úkolem bylo opevnit se na jižním břehu Seiny.²⁷ Náročný přesun se odehrál opět v noci, 2. a 3. prapor se přesunuly přes řeku po mostě, ale před příchodem 1. praporu byl již most v Montereau zničen. Vojáci se tak museli přepravit na improvizovaných plavidlech a zanechali tak v poli mnoho výzbroje a výstroje. Během ústupu byli bombardováni německými letadly a bomby dopadaly také na civilisty prchající z oblasti. Během 15. června byli příslušníci 1. pěšího pluku převeleni k obraně městečka Gien. Zde měl pluk chránit mosty a brody na řekách

²³ Tamtéž, s. 156.

²⁴ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 89.

²⁵ SOUČEK, J.: *Na francouzské frontě*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 49.

²⁶ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 180.

²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 89.

Loire a Ocre. Město Gien bylo neustále bombardováno a Čechoslovákům se podařilo ustoupit na druhý břeh Loiry těsně před zničením posledního mostu. I přes houževnatou obranu Čechoslováků se opět začala fronta hroutit, neboť sousední francouzské oddíly neustále ustupovaly za svých pozic a 1. pluku hrozilo další obklíčení. Jednotky musely opět ustoupit, pluk musel urazit 35 kilometrů pěšky do vesnice Presly. Zde vojáky 17. června zastihla zpráva o vojenské kapitulaci Francie, kterou vyhlásil maršál Petain. Veškerá bojová organizace se začala rozpadat, dezertovaly celé jednotky francouzských vojáků, další odhazovali zbraně a uniformy a utíkali před postupujícími Němci. I přesto 1. pěší pluk zůstal celistvou bojovou jednotkou, avšak utrpěl těžké ztráty a mnoho vojáků se ztratilo v davech uprchlíků. Z původních 2262 mužů jich pluk 18. června čítal pouze 1396. Tito vojáci nyní museli ujít více než 300 kilometrů na jih Francie k československým vojenským táborem. Vojáci pochodovali bez přestávky čtyři dny, přitom neměli žádné zásobování ani dopravní prostředky. Mnoho mužů pochod nevydrželo a raději se nechali zajmout postupujícím nepřítelem.²⁸

Příslušníci 2. pěšího pluku byli jako součást 239. divize odesláni k obraně přechodů památné řeky Marny. Měli za úkol rozvinout se mezi řekou l'Ourcq a městem La Forté sous Jouarre a zde bránit Němcům v postupu. Během 14. června musel pluk ustoupit a poté se několikrát rychle přesouval po oblasti, až bylo rozhodnuto o jeho nasazení na Seině. Pluk musel pochodovat za tvrdých podmínek do Montigny. Avšak i zde již Němci prolomili linie, pluk byl tedy odvelen k posílení postavení na Loire. Vojáci 2. pěšího pluku dorazili 16. června stejně jako jejich krajané z 1. pluku do města Gien a byl jim přidělen úsek u obce St. Gondon. Zde provedli Němci 18. června náhlý útok a způsobili zhroucení obranné linie. Francouzské jednotky opět urychleně opouštěly bojiště a již nemělo smysl pokračovat v bojích. Velení opět vydalo rozkaz k pochodu na jih Francie, kde měla být zahájena evakuace.²⁹ Velitel 2. pěšího pluku plukovník Satorie se tak rozhodl na poslední chvíli, neboť osadu Sousesmes, kde pluk čekal na zásoby přislíbené od Francouzů, obsadili

²⁸ SOUČEK, J.: *Na francouzské frontě*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 49.

²⁹ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 92

Němci několik okamžiků po odchodu Čechoslováků. Pluk tak jen velice těsně unikl zajetí a mohl se vydat na pochod.

Mezitím představitelé Čs. vojenské správy jednali o osudu vojáků s francouzským velením. Správa nakonec vyjednala vyjmutí Čechoslováků z francouzské armády a jejich evakuaci ze země. Na základě této smlouvy oba pluky odevzdaly těžké zbraně, techniky a další vojenský materiál a ponechali si pouze ruční zbraně. Oba pluky se sešly v Nontronu 23. června a sloučily se v Československou pěší brigádu a záhy byly odeslány do Séte v blízkosti Agde. Z původních zhruba 5000 mužů divizní pěchoty jich dorazilo do přístavu jen asi 1600, 400 jich padlo a mnoho z nich bylo pohřešováno.³⁰ Do Séte dorazily evakuační lodě, ale Čechoslováci nebyli vpuštěni do přístavu, neboť by spolupráce s nimi odporovala podmínkám příměří s Německem. Československé velení pochopilo zoufalou situaci vojáků, stejně jako velitelé věděli, že není reálné evakuovat z Francie přes 10 tisíc lidí. Vydalo proto rozkaz, který umožňoval vojákům opustit jednotky. Tímto rozkazem zanikla branná povinnost a s ní i československé jednotky ve Francii. Avšak na vojáky byl vytvářen nátlak k setrvání v jednotkách, pokud chtěli být vojáci, často i se svými rodinami evakuování do Anglie, museli podepsat prodloužení služby.³¹

Do Anglie tak dorazilo asi 5000 československých vojáků, ostatní zůstali ve Francii, požádali o demobilizaci a přesun do Čech. Slovákům byla nabídnuta služba ve slovenském vládním vojsku, avšak vojáci o ni nejevili zájem. Část vojáků se dostala z Agde do Marseille kde stále úřadoval československý konzul. Zde někteří zažádali o službu v Cizinecké legii, další pak byli v ilegalitě přesouváni na Balkán, do Afriky a na Střední východ, odkud přechali do Velké Británie a Spojených států.³²

³⁰ BROD, T., ČEJKA, E.: *Na západní frontě*, s. 140.

³¹ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 220.

³² BROD, T., ČEJKA, E.: *Na západní frontě*, s. 147.

4. Československé jednotky na Blízkém východě a v Africe

4. 1. Československý pěší prapor 11 – Východní.

Během let 1939 – 1940 se začalo v Sýrii a Libanonu shromažďovat množství Čechoslováků, kteří opustili republiku a odešli přes Balkán na Blízký východ, odkud byli odesíláni do Francie. Situaci však zkomplikovala porážka Francie. Francouzský velitel v Sýrii generál Mittelhauser deklaroval loajalitu vichistické vládě, Čechoslovákům tak hrozilo uvěznění. S britskou pomocí byli nakonec vojáci převezeni do Palestiny. Přesto že ještě nebyla uznána exilová vláda v Londýně, začala se formovat československá vojenská jednotka. Nejprve vznikl ve městě Gedera u Tel Avivu československý pěší pluk 4. jako součást 1. československé divize ve Francii. Jednotka v čele s plukovníkem Korešem čítala 327 mužů, byla proto posílena krajany ze Sovětského svazu, což jí zajistilo dostatek vojenského personálu. Nově uznaná exilová vláda v Londýně začala s legalizací jednotky a po dohodě s Brity zřídila v Jeruzalémě československou vojenskou misi v čele s generálem Ondřejem Mezlem. Na počátku října 1940 vydal velitel britských sil na Blízkém východě, generál Archibald Wavell, rozkaz na zřízení pěšího praporu a výcvikového střediska.³³

Během oslav státního svátku 28. října byl vyhlášen vznik Československého pěšího praporu 11 – Východního pod velením podplukovníka Klapálka.³⁴ Souběžně vzniklo i Československé výcvikové středisko – Východní, kterému velel plukovník Josef Koreš. Po několikaměsíčním výcviku v Judské poušti byli Čechoslováci již dostatečně aklimatizováni a připraveni k bojovým střetnutím v pouštních podmínkách. Prapor byl přesunut do Agami u Alexandrie, kde vykonával strážní službu v zajateckém táboře a podílel se na protivzdušné obraně přístavu. Jednotka však nebyla schopná bojového nasazení, chyběla jí dostatečná výzbroj. Především jí ale scházeli muži, a tak nemohla být zařazena ani jako záložní. Situace se však změnila v březnu 1941, kdy ze Sovětského svazu (ale i z Jugoslávie, Řecka, Afriky a Indie) dorazila početná skupina vojáků. I přes četné odchody vojáků do Británie

³³ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 127.

³⁴ DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 105.

k československým perutím RAF čítal prapor 712 mužů, naplnil tak britské tabulkové stavy pro prapor a mohl být zařazen k britské 23. armádě pod velením generála Alexandra Gallowaye. Dalším problémem byla nálada mezi vojáky samotnými. Mezi příchozími ze SSSR se nacházelo mnoho komunistů proti kterým někteří vojáci aktivně vystupovali. Zároveň byli časté prověrky britské rozvědky a Čechoslováci byli mnohdy zbytečně šikanováni. I samotní českoslovenští zpravodajci se často přičinili o uvěznění nově příchozích, aby bylo zabráněno válečné špionáže, včetně špionáže pro SSSR.³⁵ Zároveň i přestože prapor tvořil povětšinou Češi, vznikaly zde národnostní třenice a často se projevoval i antisemitismus. Během následujícího období se ale vojáci sjednotili a do bojů zasáhli již jako jednotka, jejíž morálka byla vysoká.³⁶

Dne 31. května 1941 byl prapor odeslán do Mersa Matruh, kde se měl připojit k Western desert force, armádní skupině bránící egyptské hranice proti Rommelovým Afrikakorps. Generál Archibald Wavell chtěl vytlačit Němce z jejich výhodných pozic na vyvýšeninách na egyptsko-lybijské hranici a z průsmyku Halfaya. Dále chtěl dobýt italské pozice v Kyrenaice a obsadit místní přístavy. Tento plán byl nazván Battleaxe a skončil naprostým nezdarem. Rommelovi se podařilo odrazit početnější britské jednotky a generál Archibald Wavell byl odvolán z funkce. Velením na Blízkém východě pověřil Winston Churchill generála Claudea Auchinlecka. Přestože ofenzíva skončila fiaskem, pro Československý pěší prapor 11 znamenala úspěch, neboť v souvislosti s útokem byl prapor poprvé považován za plnohodnotnou bojovou jednotku a to i přestože do vlastních bojů nezasáhl.³⁷

V červnu 1941 byl Československý pěší prapor 11 odvelen na syrsko-palestinskou hranici, kde byl zařazen do 23. brigády britské 6. divize. V těchto dnech zde probíhaly boje s vichistickými vojsky, která čítala až 30 tisíc mužů. U spojenců panovala obava, že by mohli Francouzi na nátlak Hitlera dovolit německým silám průchod svými teritorii v Sýrii a Libanonu až k Íránu a Iráku, která byla se svými ropnými poli klíčová pro spojenecké válečné úsilí, a kde se současně rozhořela

³⁵ KLAPÁLEK K.: *Ozvěny bojů*, s. 55.

³⁶ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 129

³⁷ DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 106

protibritská povstání. Přestože 21. června dobyli Britové Damašek, vyžádala si 6. divize posily.³⁸

Prapor dostal za úkol hlídkovat západně od města Baniás, dvě čety byly odeslány jako posily Britům, kteří bojovali proti Francouzské cizinecké legii. Shodou okolností tak v této bitvě bojovali Češi proti Čechům, prvního padlého z československého praporu měl na svědomí právě Čech. Po zprávě o existenci praporu se k němu většina Čechoslováků z Cizinecké legie přidala. Dne 14. července pak Francouzi zastavili boje a postup 23. brigády se zastavil. Československý prapor byl proto pověřen hlídkovou činností, kterou vykonával až do podzimu. Během tohoto období nepředstavoval problém nepřítel, ale extrémní klimatické podmínky v oblasti. Vojáky také sužovala malárie a jiné tropické choroby. Příslušníci praporu byli dlouhým pobytem v Sýrii vyčerpaní, zároveň se chtěli aktivně zapojit do bojů a proto se jak velení jednotky, tak londýnská vláda snažily o převelení praporu. Britové však shledali Čechoslováky jako užitečnou jednotku, zároveň neměli k dispozici jiné jednotky v oblasti, a tak museli vojáci čekat na bojové nasazení několik měsíců.³⁹

Během tohoto čekání se však odehrál incident, během kterého značně utrpěla pověst celé jednotky. Během monotónní služby se vojáci stále častěji domáhali aktivního nasazení v boji proti Němcům, generál Mezl tak u britského velení podal žádost o přeložení praporu. Velení tuto možnost zamítlo. Mezi vojáky se začaly šířit domněnky o tom, že britské velení odepírá vojákům bojové nasazení, zároveň odmítá žádost československého velení o transfer do SSSR, kde se již měla vytvářet československá jednotka. Československé velení ale žádalo Brity o přesun do Anglie, celá zpráva tak byla chybně interpretována.

Této verzi však uvěřila skupina československých vojáků. Skupina 24 vojáků 20. září 1941 ukradla nákladní automobil a vydala se na cestu do Íránu, jehož severní část byla obsazena sověty. Formování československé jednotky v SSSR ještě ani nezačalo, vojáci tak byli uvězněni. Sověti vojáky předali československému vojenskému atašé v Teheránu. Poté byli odesláni k 11. praporu, kde byli odsouzeni polním soudem na 8 – 12 měsíců za dezerci. Prezident Beneš poté celou skupinu

³⁸ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 216

³⁹ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 216.

amnestoval. Paradoxem situace je to, že tito horliví vojáci promeškali největší bojové nasazení praporu.⁴⁰

Zde se nabízí otázka, zda souvisí případ dezertérů s činností komunistů u praporu. Ač byla oficiálně veškerá politika vojáků zakázána, vojáci o ní často diskutovali. Mnozí pamětníci upozorňovali na příliš tvrdou činnost české kontrarozvědky, avšak tento případ dokládá, že obavy nebyly neodůvodněné. Celá situace jistě Čechoslovákům u Britů poškodila pověst a dá se předpokládat, že podobné konflikty by mohly vyústit ve značné komplikace pro československé jednotky pod velením Britů.

4. 2. Pěší prapor 11 - Východní při obraně Tobrúku

Na počátku října 1941 dostal podplukovník Karel Klapálek od britského velení rozkaz k předání strážní služby Australanům a k přípravě přesunu. Během 6. října vyplula loď k Tobrúku předsunutá ubytovací skupina, o dalším nasazení Čechoslováků tak bylo rozhodnuto. Celá jednotka se posléze přepravila do tranzitního tábora Ez Zib, kde její příslušníci obdrželi kompletní výzbroj a výstroj. Dále pokračovala přes Suez do tábora El Amiriye, v táboře byla posílena o čerstvé rekruty. V ranních hodinách dne 21. října se vojáci začali nalodžovat na torpédoborce *Napier* a *Hasty* a minonosku *Decoy*, během půlnoci téhož dne jednotka dorazila do Tobrúku.⁴¹

Situace na bojišti v oblasti Tobrúk nebyla pro spojence příznivá. Během své ofenzivy na jaře 1941 zatlačil generál Rommel Brity až k egyptským hranicím, v lybijském přístavním městě Tobrúku tak zůstala obležena australská 9. divize pod velením generála Leslieho Morsheada, ke které se připojily další roztroušené spojenecké jednotky z okolí. Australané obsadili nejenom přístav, ale i jeho předpolí a vytvořili tak až 50 kilometrů dlouhou, půlkruhovou frontovou linii kolem přístavu. Tuto obrannou linii tvořil systém promyšlených polních postavení, pevnůstek a zákopů, které byly chráněny ostnatým drátem, zátarasy a minovými poli. Tato

⁴⁰ HRBEK, Jaroslav: *Tobrúk 1941*, s. 146.

⁴¹ Čornej, Petr, Bělina, Pavel: *Slavné bitvy naší historie*, Praha, 1993, s. 250.

postavení nazývali britští vojáci „sangary“.⁴² V kombinaci se skalnatým terénem tak bylo opevnění pro obléhatele jen velice těžko překonatelné.⁴³

Pro britské velení měl Tobruk velkou strategickou hodnotu, nehodlalo se ho tedy za žádnou cenu vzdát, město bylo dostatečně zásobeno zbraněmi, municí, potravinami i posilami. Také Němci považovali Tobruk za strategicky důležitý bod. Hitler osobně podmínil další postup Rommelových jednotek právě dobytím města, Němci tak vyvíjeli enormní úsilí k jeho získání. Město bylo takřka bez přestání cílem dělostřelecké palby a bombardování ze strany německých a italských jednotek. Město bylo téměř celé zničeno, avšak obránci měli dobrou morálku a četné německé útoky dokázali odrážet.⁴⁴

V době příchodu 11. praporu držely přístav britské pěší brigády 14., 16. a 23., tanková 32., dále polská Samostatná brigáda karpatských střelců a několik dalších, hlavně dělostřeleckých jednotek. Těmto jednotkám velel generál Ronald Scobie, velitel ze 70. divize. Češi byli přiřazeni k polské brigádě generála Stanislawa Kopanskiho. Dostali za úkol ochranu „červené linie“ , předního obraného postavení, (na které navazovala „modrá linie“, která se táhla několik kilometrů do hloubky spojeneckých pozic). Stanoviště praporu tvořilo především 13 pevnůstek rozmístěných na západě obranného perimetru, při důležité silnici mezi Tobrukem a Dernou. Úkol Čechoslováků spočíval především v hlídkové činnosti a průzkumu pozic nepřítele. 11. prapor byl umístěn oproti postavení italské divize „Brescia“, posílené vybranými německými jednotkami. Avšak i při hlídkování a průzkumu se často strhly prudké přestřelky.⁴⁵ Opěrné body Italů se nacházely v těsné blízkosti západní části perimetru, nejbližší pouze ve vzdálenosti 80 metrů, na jižním úseky byli obléhatelé zatlačeni několik kilometrů od linií.⁴⁶ Výzbroj praporu tvořilo 551 pušek, 84 kulometů, 34 samopalů, 27 minometů, 6 vozidel brencarrier a 44 jiných vozidel. Obecně byly zbraně ve špatném stavu avšak výzbroj byla postupně obměňována a Češi byli proslulí svou vynalézavostí při improvizovaných opravách nejen spojenecké, ale i ukořistěné techniky.

⁴² Tamtéž, s. 250.

⁴³ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 219.

⁴⁴ Tamtéž, s. 220.

⁴⁵ Čornej, P., Bělina, P.: *Slavné bitvy naší historie*, s. 250.

⁴⁶ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 221.

Od nástupu k pozicím byli Čechoslováci neustále napadáni, ostřelováni minomety, dělostřelbou a bombardováni z letadel. Útoky italské pěchoty probíhaly zpravidla v noci, kdy bylo možné se nepozorovaně přiblížit k obranným pozicím. Zároveň bylo nutno podnikat neustálé průzkumné hlídky, při kterých se vojáci často dostávali pod nepřátelskou palbu. Tyto těžké podmínky ještě umocňovalo pouštní klima, které trýznilo vojáky mnoha způsoby. V Tobrúku byl neustále nedostatek vody, kvalitní stravy, a byly časté epidemie. Zároveň bylo okolí města poseto minami, které však kvůli přesypajícimu se písku měnily svou pozici. Prostředí tak bylo pro vojáky nesmírně nebezpečné. První voják praporu padl 30. října, další pak v listopadu a v prosinci. V prosinci 1942 měl prapor pouze 692 mužů, ačkoli bylo podle britský řádů od praporu vyžadováno 800 mužů.⁴⁷

Během 18. listopadu byla britskou 8. armádou pod velením generála Andrea Cunninghama zahájena dlouho očekávaná ofenziva „Crusader“, která měla zatlačit Němce a Italy z Egypta a Libye. Součástí této operace měly být i jednotky z Tobrúku, které se měly probít přes obléhatele a spojit se s hlavními silami. Tři dny poté, 21. listopadu zahájila polská karpatská divize odlehčovací útok s cílem vázat hlavní síly nepřítele, znemožnit mu přesun jednotek a zároveň umožnit průlom britské 14. brigádě. Součástí tohoto útoku byl i Československý pěší prapor 11. Jeho třetí a čtvrtá rota ostřelovaly kulomety kóty 69 a 89, minometná četa způsobila Italům značné ztráty. Hlavní část boje probíhala do 5. prosince, kdy britské jednotky prolomily linie nepřítele. Němci a Italové tak řešili akutní hrozbu obklíčení části svých jednotek, musely tak stáhnout jednotky z jižního a východního perimetru. Během této akce se na úseku československého praporu pokusili Italové o průlom, avšak byli zastaveni u pevnůstek S 19 a S 21.⁴⁸ Během ofenzívy se polská brigáda přeskupila a soustředila kolem pahorku Ras-el-Meadauuru, úsek svěřený československému praporu tak dosahoval více než sedm kilometrů. Zbrojíři praporu mezitím opravili ukořistěné italské houfnice ráže 105 mm, vyrobené ve Škodových závodech a vznikla tak celá dělostřelecká baterie, která po přiřazení dvou polských děl dostala název československo-polská.⁴⁹

⁴⁷ tamtéž, s. 222.

⁴⁸ Hrbek, Jaroslav: *Tobrúk 1941*, Praha 1997, s. 197.

⁴⁹ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 224.

Během 9. prosince se začal nepřítel stahovat a velení nařídilo jeho pronásledování. Tato úloha připadla na západním úseku Polákům. Československý prapor 10. prosince dobyl již zmíněné kóty 69 a 89, na kterých Italové soustředili svůj odpor v úseku. Úderná jednotka ještě vytlačila Italy z kóty 110 nad silnicí mezi Dernou a Tobrukem, poté se ale Čechoslováci vrátili na výchozí pozice na perimetru, neboť prapor nebyl dostatečně motorizován pro přepravu celého mužstva. Dne 11. prosince byl 11. pěší prapor vyčleněn z polské divize, které vyrazila do útoku proti ustupujícím Italům. Československý prapor vykonával strážní službu v přístavu a na letišti, část jednotky sloužila jako ochrana velitelství britského XIII. armádního sboru.⁵⁰

Avšak již 21. ledna 1942 zahájil Afrika-Korps společně s XX. Italským sborem mohutnou protiofenzivu, která zaskočila britské velení. Britská 8. armáda utrpěla porážku a rychle ustupovala, opustila Bengházi a zastavila se až u Gazaly. Tobruk se tak ocitl opět v bezprostředním ohrožení. Vojáci 11. praporu prováděli opevňovací práce západního obranného perimetru a pokračovali ve strážní službě. Mužstvo již však bylo z dlouhodobého nasazení vyčerpané, a tak exilové ministerstvo obrany zažádalo u Britů o převelení praporu do Anglie. Generál Claudie Auchinleck sice žádost zamítl, avšak přislíbil Čechoslovákům přesun v co nejkratší době. Zároveň měl být prapor přezbrojen na lehký protiletadlový pluk, a tedy stranou přímých bojů. Tento úkol vojáci nepřijali s nadšením, nicméně nedostatek mužů, zejména rezervistů, neumožnil praporu další působení na frontových bojištích.⁵¹ Během března 1942 se první důstojníci pod velením kapitána Zástěry zúčastnili dělostřeleckých kurzů. Prapor byl vyzbrojen 40 mm kanony Bofors a byl přidělen k britské 4. protiletadlové armádě.⁵²

Koncem března 1942 byl prapor vystřídán Jihoafričany. Čechoslováci Tobruk opustili po více než pěti měsících, během kterých téměř neustaly boje. Na československé straně padlo 14 mužů, 81 jich bylo zraněno, z toho 26 těžce. Počátkem dubna vojáci uctili na tobrúckém hřbitově své padlé a 7. dubna prapor opustil město. Během 13. dubna dorazili Čechoslováci do palestinské Haify. Tím byla zakončena

⁵⁰ Čornej, P., Bělina, P.: *Slavné bitvy naší historie*, s. 252.

⁵¹ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 225.

⁵² Čornej, P., Bělina, P.: *Slavné bitvy naší historie*, s. 253.

největší mise Československého pěšího praporu 11 – Východního. Účast Čechoslováků na obraně Tobrúku nezůstala bez opomenutí britského velení. Obdrželi mnohá československá, polská a britská vyznamenání. Velitel britských vojsk na Středním východě generál Auchinleck vyzdvihl zásluhy obránců přístavu a velitel 8. britské armády generál Neil Ritchie zaslal podplukovníkovi Klapáčkovi dopis v němž napsal: „*Váš výtečný prapor nyní opouští Osmou armádu, avšak ještě předtím Vám zasilám poselství, jímž chci ocenit vaši dokonalou a účelnou práci, vykonanou vždy jak v Tobrúku, tak i později, s radostí a energií. Vojenské chování příslušníků Vašeho praporu zapůsobilo hlubokým dojmem na jejich britské druhy a získalo si jejich obdiv a úctu.*“⁵³

Příslušníci praporu dokázali, že český národ je odhodlán bojovat proti nacismu. Přestože nebyli tak slavní jako Čechoslováci ve službách RAF, prokázali neméně odhodlaní bojovat proti nacismu. Stali se tak velkou oporou londýnské exilové vlády, demonstrovali schopnost účastnit se přímých bojů a aktivně vzdorovat nepříteli. Zároveň se proslavili v bojích, o kterých se informovalo po celém světě a pomohli vytvořit pověst Čechoslováků jako bojovníků proti nacismu. Měli tak velký význam pro morálku emigrantů z ČSR, obyvatel na území Protektorátu (obyvatelstvo bylo informováno díky spojení domácího odboje ze zahraničím) a poté i v osvobozeném Československu.⁵⁴

Dne 21. května byl generálem Mezlem reorganizován Československý pěší prapor 11 – Východní na 200. lehký protiletadlový pluk – Východní. V dubnu 1942 byla vytvořena Skupina československé armády na Středním Východě, která zahrnovala protiletadlový pluk, výcvikové středisko v Sídí Bishr, československou vojenskou misi, polní soud, prokuraturu, účetní středisko a polní nemocnici s ošetrovňou. V červenci měla skupina 1636 mužů, z toho 156 důstojníků. Samotný protiletadlový pluk měl 1210 mužů a 56 důstojníků. Pluk se člení do tří praporů, dvanácti rot a dvou pomocných čet. Velitelem se stal opět Karel Klapálek, již povýšený na plukovníka. Jednotka byla vyzbrojena 42 děly Bofors ráže 40 mm. Vojáci

⁵³ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 225.

⁵⁴ ČORNEJ, P., Bělina, P.: *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993, s. 253.

byli urychleně v táboře v Bath Galimu vycvičeni s novou výzbrojí a brzy se měli opět vrátit do boje.⁵⁵

Koncem května zaútočil Afrika-Korps plnou silou na britská pozice. Brzy slavili nacisté úspěch, 21. července kapitulovali jihoafričtí obránci Tobrúku. Britská 8. armáda kvapně ustupovala a Němcům se podařilo prorazit hluboko do Egypta. Postup Němců byl zastaven až u El Alamein, asi 100 km od Alexandrie. Cílem Němců bylo probít se celým Blízkým Východem, přes Egypt, Palestinu, Sýrii a Turecko, a spojit se s německými jednotkami na Kavkaze. Ovládli by cenná ropná pole v Íránu a Iráku, celé Středomoří a mnohé další námořní trasy. Tento plán byl ale zmařen a Němci museli brzy sami ustupovat.⁵⁶

V červenci 1942 byl protiletadlový pluk 200 vyzbrojen dalšími protiletadlovými kanóny a pověřen střežením vzdušného prostoru nad Haifou, Bejrútem a Alexandrií. Obrana těchto měst byla zhušťována jako důsledek německého postupu. Tato strážní služba byla záhy ukončena, neboť byl německý postup zastaven. Pluk byl přesunut do Haify a na dlouhé měsíce se ocitl mimo boj. Čechoslováci tak museli čekat až do prosince 1942, kdy měl být pluk zařazen k 8. armádě, která již pronikala k Tripolisu.⁵⁷

Protiletadlový pluk byl opět přidělen k Tobrúku. Přesto, že se již fronta posunula daleko od města, podnikali italští letci časté nálety na přístav. Pluk byl pověřen protivzdušnou obranou města, letiště v Ademu a důležitých silničních křižovatek. Tento úkol byl s postupující frontou stále méně významný a Čechoslováci se opět domáhali zařazení do bojů. V polovině května 1943 byl dobyt Tunis a československý pluk dostal rozkaz k odplutí do Anglie. Dne 16. června odjel pluk do Egypta, u Izmalie se k němu přidali vojáci z výcvikového střediska v Palestině. Během 5. července se nalodilo v suezském přístavu Trafik na loď Mauretania 1326 Čechoslováků. Po více jak měsíc dlouhé plavbě kolem Afriky (proplutí Středozezemním mořem bylo kvůli německým ponorkám značně obtížné) dorazil pluk 11. srpna do Liverpoolu. V Palestině zůstalo jen několik důstojníků štábu a několik zběhů z politických důvodů. Dne 18. srpna 1943 navštívil 200. protiletadlový pluk prezident Beneš a udělil vojákům válečný kříž. Zanedlouho, 26. srpna byl pluk definitivně

⁵⁵ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 228.

⁵⁶ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 229.

⁵⁷ Polach, J., G.: *Na pozorovatelně číslo 19*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, Praha, 2001, s. 123.

rozpuštěn a vojáci byli převeleni k nově vznikající Československé samostatné obrněné brigádě.⁵⁸

⁵⁸ PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 396.

5. Československá samostatná obrněná brigáda

Během června roku 1940 byly z Francie evakuovány zbytky 1. československé divize do Velké Británie, ze kterých se v srpnu 1940 stala 1. československá smíšená brigáda. Tato jednotka pak byla reorganizována podle britských tabulkových stavů na československou samostatnou brigádu. Po příchodu Čechoslováků z Blízkého východu a Afriky pak 1. září 1943 vznikla Československá samostatná obrněná brigáda. Velením byl pověřen armádní generál Alois Liška, jeho zástupcem se stal plukovník Karel Klapálek a náčelníkem štábu podplukovník Karel Ondráček. Brigáda byla tvořena zejména dvěma tankovými prapory, dělostřeleckým plukem a motostřeleckým praporem. Zásadní problém představoval nedostatek mužstva, jednotka tak dosahovala pouze dvou třetin tabulkových stavů brigády.⁵⁹ Během let 1943 a 1944 probíhala četná cvičení, jednotka byla vyzbrojována moderní bojovou technikou a vojáci byli cvičeni v soudobé bojové taktice. Čechoslováci byli soustředěni v jižním Skotsku, posléze v oblasti Cholmondey.

Páteř výzbroje brigády tvořily zejména tanky Crusader Mk I-III, obratné, ale slabě pancéřované i vyzbrojené a podstatně silnější tanky Cromwell. Posléze se brigáda dočkala i moderních amerických tanků Sherman. Pro účely průzkumu a rekognoskace terénu používali průzkumníci tančíky Stuart, cvičení se obvykle prováděla s tanky typu Churchill. Pěchota byla vyzbrojena pistolemi Colt 1911, revolvery Enfield, puškami Lee-Enfield, variantami samopalu Thompson a Sten gun, dále lehkými kulometry Bren a British Hotchkiss, těžkými kulometry Vickers, protitankovými puškami MK 1 a granátometry Mk 1.⁶⁰

Dne 5. června 1944 byla vyhlášena brigádě polní mobilizace, která měla za cíl prověřit bojovou připravenost, po které následovalo zintenzivnění výcviku mužstva a výměna vozidel i materiálu. I přes značné úsilí však byla brigáda ještě několik měsíců nedostatečně vybavena. Dne 24. července byl během polních cvičení Labe a Odra brigádě vydán rozkaz k přesunu do Francie. Po ukončení cvičení započaly přípravy na

⁵⁹ PROCHÁZKA, Ivan: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, Praha 2006, s. 7.

⁶⁰ ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, s. 502

bojovou situaci, doplňovaly se stavy jak techniky, tak i mužstva. K brigádě tak nastoupili i dobrovolníci z řad zajatců z německých vojsk české národnosti, zejména z Těšínska. Tyto posily nebyly přijímány mužstvem s nadšením, zvláště pak pokud se jednalo o německé emigranty a sudetské Němce. Tito byli i přes četné sliby velení (včetně prezidenta Beneše) k československým jednotkám zařazováni a mnohdy docházelo i k potyčkám mezi vojáky. Situaci nezlepšoval ani fakt, že někteří z Němců vůbec neuměli česky.⁶¹ Celkově tak v prosinci 1943 sloužilo u brigády 64 procent Čechů, 18 procent Slováků a 11 procent Němců. Na důstojnickém sboru se Češi podíleli z 91 procent.⁶²

Další nejednot brigády představovala politická ideologie. Přestože oficiálně byla jakákoliv politická aktivita vojákům zakázána, vojáci o politice živě diskutovali. Zejména komunisté vyvíjeli rozsáhlou aktivitu a získávali si přízeň vojáků, evidentně podle pokynů z Moskvy. Vydávali vlastní časopisy, snažili se vystupovat jako ochránci zájmů mužstva a prosazovali otevření západní fronty. V roce 1943 měla komunistická organizace asi 300 členů a množství dalších sympatizantů. Přes tyto názorové odlišnosti zůstávala ale naprostá většina členů brigády věrna demokratickým zásadám a ideálům ČSR.⁶³ Dle některých názorů dosahovaly komunistické konexe nejen do československé brigády, ale zřejmě i na nejvyšší místa exilové vlády.⁶⁴

Vztahy Britů k československým vojákům se daly charakterizovat jako výborné narozdíl do Francouzů v roce 1940, kteří odsuzovali bojechtivost Čechoslováků. Domácí obyvatelstvo zvláště v letech 1940 – 1941 nadšeně vítalo posily pro obranu země a Čechoslováci byli místním obyvatelstvem vždy oblíbeni. Stejně tak byli vojáci oblíbeni u britských spolubojovníků pro vysoké nasazení a příkladnou morálku.⁶⁵

Prezident Beneš u brigády vykonal inspekci 21. srpna 1944, tři dny nato se již vojáci připravovali na cestu do Francie. Během příprav byly jednotky dozbrojeny tanky typu Cromwell a Sherman, aby pak mohly 30. srpna odplout první jednotky. Příslušníci brigády se začali shromažďovat kolem města Falais, kde mělo být umístěno jejich ubytovací stanoviště. Poslední jednotky dorazily až během 8. září, kvůli nepřízni

⁶¹ MORAVEC, Bohumil: *Pod třemi prapory*, Plzeň 1996, s. 64.

⁶² ČEJKA, E.: *Československý odboj na západě*, s. 420.

⁶³ Tamtéž, str. 422.

⁶⁴ MORAVEC, B.: *Pod třemi prapory*, s. 69.

⁶⁵ ČEJKA, E.: *Československý odboj na západě*, s. 423

počasí nad kanálem La Manche. Před samotným bojovým nasazením mužstvo podstupovalo intenzivní výcvik a důstojníci odjeli na stáže ke spojeneckým velitelstvím, kde získávali nejnovější poznatky z bojů na frontě. Výcvik mužstva byl ale značně omezen lokací, neboť u městečka Falais svedly 1. a 3. kanadská armáda těžkou bitvu s Němci a v okolí tak byly rozesety miny i nevybuchlá munice.⁶⁶ Koncem září se brigáda dočkala četných změn na velitelských postech, zejména se ujasnila hierarchie poddůstojníků a byli nahrazeni důstojníci, kteří v srpnu 1944 odešli bojovat na východní frontu. Další změna se týkala nejvyšších postů, prezident jmenoval ministrem obrany exilové vlády Jana Masaryka, vrchním velitelem československých sil se stal divizní generál Sergěj Ingr.⁶⁷ Tyto změny však doprovázela mnohdy značná nevole a v československých jednotkách byly poměrně časté spory jak s exilovou vládou, tak i s vojenským velením.⁶⁸

5.1. Obléhání přístavu Dunkerque

Během prvních měsíců invaze potřebovali spojenci především dobýt větší přístav, který by umožnil komplexnější zásobování postupujících jednotek. Spojenci nejvíce nadějí vkládali do přístavu Cherbourg, který byl po americkém útoku téměř zničen, a dále pak do bretaňských přístavů St. Malo, Brest, Lorient a St. Nazaire. Německé posádky v St. Malo a Brestu však kladly značný odpor a po dlouhých bojích byly přístavy nepoužitelné. Spojenecké velení došlo k závěru, že zmocnit se nepoškozeného přístavu je nereálné a po dobytí Calais a Boulogne Kanadany nařídilo přístavy pouze oblehnout a držet tak nepřítele odříznutého od zbytku jednotek. Francouzská vláda si přála co nejmenší poškození přístavů, zároveň již spojenci získali dobytím Boulogne a Calais dva velké přístavy. Tyto dva přístavy bylo svou kapacitou

⁶⁶ ŠULC, Bohuslav: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 153-154.

⁶⁷ PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, s. 8 – 11.

⁶⁸ MORAVEC, B.: *Pod třemi prapory*, s. 64.

již dostačující, a proto od původně plánovaného dobytí Dunkerque sešlo a bylo nařízeno pouze jeho oblehnutí.⁶⁹

Obležení Dunkerque prováděly tři kanadské brigády, posílené britskou 52. Horskou divizí a podařilo se jim zahnat Němce z měst v okolí až do bezprostřední blízkosti přístavu. Počátkem října dostal nejvyšší německý důstojník v přístavu, viceadmirál Fridrich Frisius, ultimátum k vyklizení přístavu, které ovšem odmítl.⁷⁰ Spojenecké velení usoudilo, že silně opevněný přístav by bylo možné získat jen za cenu jeho úplného zničení a kanadské jednotky, které měly za úkol postupovat dále směrem na Německo, by se při dobývání zpomalily a vyčerpaly. Kanadáné by pak chyběli při obléhání Antverp, které byly na rozdíl od Dunkerque pro spojeneckou ofenzívu nezbytné.⁷¹ Velení se tedy neodhodlalo k útoku, a tak započalo dlouhé obléhání trvající až do května 1945. V obleženém přístavu se ocitlo téměř 12 tisíc Němců bohatě zásobených a dobře připravených. Většina z nich patřila k 15. armádě, někteří byli námořníci z okolních přístavů a asi dva tisíce z nich patřilo k SS.⁷²

Německá výzbroj byla také dostatečná, ačkoli neměli žádné tanky, disponovali 97 protiletadlovými kanóny, 35 lehkými, 22 středními a 28 těžkými děly, dostatkem lehkých zbraní i kulometů a bohatými zásobami munice. Celé okolí přístavu bylo systematicky zaplaveno a blízké farmy byly přeměněny na menší pevnůstky. Často se hovořilo v této souvislosti o „Festung Dunkirchen“.⁷³ Obklíčení Němci měli také výbornou morálku s kvalitními důstojníky. Během listopadu 1944 bylo město mohutně ostřelováno, do německých pozic byly shazovány propagandistické letáky, ale i přes všechnu snahu se Němce nepodařilo podlomit, němečtí přeběhlíci se počítali pouze na jednotlivce. Velitel městské posádky Frisius měl údajně slíbit každému vojákovi, který zničí 6 nepřátelských tanků, válečný kříž.⁷⁴ Dále se ve městě nacházelo 820 francouzských civilistů (z původních 25 tisíc) a 60 britských a kanadských zajatců.

⁶⁹ ŠULC, Bohuslav: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 153-154.

⁷⁰ PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, Praha, 2006, s. 13.

⁷¹ SOMMR, Josef: *Od Tobruku do Plzně*, Praha, 1992, s. 116.

⁷² ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 154.

⁷³ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 154.

⁷⁴ PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, s. 203.

Od velení 21. armády pod vedením maršála Montgomeryho dostali Čechoslováci za úkol nepřítele ve městě obklíčit a za pomoci dělostřelectva a propagandy donutit ke kapitulaci. K tomuto účelu byla československá samotná obrněná brigáda doplněna o kanadské jednotky, které ale byly po doplnění stavů brigády staženy. V říjnu 1944 měla brigáda 242 důstojníků a 4000 osob mužstva.⁷⁵

Brigáda dorazila na pozice k Dunkerque 7. října, kompletní rozestavění jednotek bylo dokončeno 9. října. Společně s výměnou jednotek bylo předáno velení nad všemi spojeneckými vojsky oblasti generálu Liškovi. Spojenecké velení rozdělilo operační prostor na západní, jižní a východní úsek. Prakticky celá oblast byla zaplavená, jižní úsek tvořila dvě rozsáhlá záplavová jezera, která poskytovala obráncům značnou výhodu. Již během 8. října došlo k prvním střetům, 9. října padl první Čechoslovák. Následovaly mnohé menší střety a místní potyčky, které končily se střídavými úspěchy na obou stranách. První významnější vítězství si připsala brigáda 28. října. Na východním úseku u vesnice Ghyvelde zahájil motopraporec s 2. tankovým praporem a francouzskou pěchotou útok na německé pozice. Podařilo se jim obránce zaskočit, za cenu 21 padlých a 78 raněných byl zničen prakticky celý německý praporec. Ztráty na německé straně činily zhruba 150 padlých a téměř 400 zajatců.⁷⁶

Další útok se konal během 5. listopadu a jeho výsledky již zdaleka nebyla tak úspěšné. Zřejmě to bylo způsobeno nedostatečným utajením akce, o které se vědělo jak mezi Němci, tak i mezi místním obyvatelstvem několik dní dopředu.⁷⁷ Druhý tankový praporec společně s pěti pěšími četami za podpory letectva udeřil na německá postavení. V podmáčeném bahnitém terénu tanky uvízly a pěchota nebyla schopná bez podpory útok dokončit. Němci atak za cenu velkých ztrát odrazili. Čechoslováci ztratili 26 mužů, 9 tanků a 1 transportér.⁷⁸

Po těchto větších útocích se aktivita brigády omezila na lokální výpady, které nepřítel často oplácel. V tomto duchu pokračovalo obléhání několik dalších měsíců, během kterých se strany střídaly ve vedení dělostřelecké palby. Zvláštním úkolem brigády bylo zajišťování posádek letadel sestřelených v oblasti přístavu. Většinou se

⁷⁵ tamtéž, s. 120.

⁷⁶ tamtéž, s. 23.

⁷⁷ BROD, Toman, ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 488.

⁷⁸ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 157.

jednalo o americké letouny, které se vlivem počasí dostaly na dostřel německých flaků. Během listopadu bylo sestřeleno velké zásobovací letadlo, ale podařilo se mu nouzově přistát v zaplavených polích. Československé oddíly spustily krycí palbu a ihned vyrazily přes zaminované území vstříc sestřeleným. Všechny se pak podařilo uchránit před zajetím. Za krytí ústupu 18 členů posádky kanadského letadla obdržela brigáda pochvalu a poděkování od velitele 1. kanadské armády, generála Crerara.⁷⁹

V dalším období se obléhání vedlo především ze vzduchu. Byly bombardovány opěrné body Němců, zatímco dělostřelectvo ostřelovalo pozice protiletadlových kanónů. K tomuto účelu byly využívány i ukořistěné německé rakety. Zároveň se spojenci pokoušeli narušit morálku obránců pomocí letáků (které do přístavu střílelo dělostřelectvo v upravených granátech) a rádiového vysílání.⁸⁰

Poslední velké bojové akce se uskutečnily v dubnu 1945. V noci ze 3. na 4. dubna se Němci pokusili o rozsáhlou ofenzívu v prostoru Shelter, která byla ovšem prozrazena a spojenecká vojska se dokázala dobře připravit. Nepřítel utrpěl těžké ztráty a během noci se stáhl. Čechoslováci ztratili jednoho muže. Zvýšená bojová činnost pak probíhala po celý den.⁸¹ Němci se pak ještě několikrát pokusili o náhlé výpady. Většinou neměli úspěch, avšak během výpadu v oblasti Loom Plage byla zajata skupina francouzů společně s dvěma československými pozorovateli.⁸²

Další mohutný útok zahájili Němci v prostoru opěrného bodu Filature na východním úseku. Během rychlé akce dobyli Němci oblast Filature a podařilo se jim zajmou celý jeden francouzský prapor. Odvetný útok přišel za několik dní. Odpoledne 14. dubna vyrazily 1. a 3. tankový prapor za podpory dělostřelectva na zteč, narazily ovšem na připraveného nepřítele, útok tak skončil fiaskem a těžkými ztrátami.⁸³

Ve dnech 16. a 18. dubna se obě strany dohodly na příměří, obležené město opustili někteří zbývající civilisté a došlo k výměně zajatců, obě strany si vyměnily na 300 zajatců. Po celé Evropě již slábl německý odpor a během obléhání Dunkerque se již neuskutečnily žádné významnější akce, obě strany se spokojily s pravidelnými

⁷⁹ BROD, T., ČEJKA, E.: *Na západní frontě*, s. 490.

⁸⁰ tamtéž, s. 490.

⁸¹ PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, s. 68.

⁸² ŠULC, B.: *Zajatcem zajatých (vzpomínka čs. zajatce v obleženém Dunkerque)*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 163.

⁸³ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 158.

dělostřeleckými případy. Němci se však odmítali vzdát až do konečné kapitulace Německa. Poslední Čechoslovák u Dunkerque padl 8. května a 9. května viceadmirál Frisius podepsal bezpodmínečnou kapitulaci.⁸⁴ Kapitulace byla podepsána den po německé kapitulaci v Praze, a tak již nebylo možné, aby se brigáda připojila k osvobození Čech. Při obléhání padlo 189 Čechoslováků, 25 jich bylo zajato, kolem 500 raněno.⁸⁵ Němci při obléhání ztratili asi 1000 mužů a zhruba 900 jich bylo zajato.⁸⁶

5. 2. *Návrat do Československa*

Již během prvních měsíců roku 1945 se začali vojáci domáhat přesunu do vlasti, kde by byli nápomocni při jejím osvobození. Němci ale kladli na jaře tuhý odpor a brigáda tak byla pověřena novými úkoly při obléhání. Vzhledem k tomu, že se československé jednotky na východě již probíjely na území Slovenska, bylo jasné že válka spěje ke konci a pokud mají být příslušníci brigády nápomocni při osvobození, musí vyrazit co nejdříve. Zároveň se již začalo mluvit o výsledcích Jaltské konference a z ní plynoucích následků pokud by bylo Československo osvobozeno sovětskou armádou, popřípadě do ní začleněnými Čechoslováky.⁸⁷

Československé velení se snažilo přesvědčit spojenecké velení, aby vyvázalo brigádu z obléhání Dunkerque a umožnilo jí odchod do frontových bojů. Spojenci tento požadavek odmítli. Přesto nakonec přistoupil maršál Montgomery na kompromis, když povolil odchod tzv. kombinovaného oddílu o síle 140 mužů, který se měl začlenit do skupin americké 3. armády generála Pattona.⁸⁸ Kombinovaný oddíl pod velením majora Sitka se vydal na cestu 24. dubna a 30. dubna překročil státní hranici u Chebu, kde příslušníci zajišťovali město a okolí. Poté odjeli do Plzně, kde se podíleli na americké správě města a udržovali spojení s pražskými povstanci. Zde je

⁸⁴ PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque, Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, s. 79 – 80.

⁸⁵ *tamtéž*, s. 127.

⁸⁶ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 158.

⁸⁷ SOMMER, J.: *Od Tobrůku do Plzně*, s. 129.

⁸⁸ ČEJKA, E.: *Československý odboj na západě (1939 – 1945)*, s. 505.

zastihla zpráva o přetrvávajícím odporu Němců v Praze, postup na Prahu byl ale americkým velením přísně zakázán,⁸⁹ a to nejen vojákům, ale i místním dobrovolníkům.⁹⁰

Zbytek československé samostatné obrněné brigády se vydal zpět do vlasti během 12. a 13. května. V té době měla brigáda 5676 mužů ve zbrani, dalších 2473 jich čekalo v Anglii u náhradního tělesa útvaru.⁹¹ Dne 18. května dorazila brigáda do Plzně. Na západě Čech se uskutečnilo několik menších střetnutí s německými vojáky, kteří zde byli ještě stále v hojně míře roztroušeni. První příslušníci brigády dorazili do Prahy 28. května, 30. května se uskutečnila přehlídka, při které prezident Beneš vyzdvihl význam brigády pro spojenecké úsilí a zdůraznil, že její příslušníci budou tvořit základ pro budoucí vojska ČSR.⁹²

Ohledně obléhání Dunkerque československými jednotkami se nabízejí dvě zásadní otázky: Proč nebyl přístav místo náročného obléhání dobyt? A proč se nemohly účastnit československé jednotky osvobozování vlasti namísto držení nepřítelů v šachu ve spojeneckém týlu?

Odpověď na otázku je poměrně prostá, spojenecké velení (zvláště Francouzi) chtělo uchovat přístav co nejméně poškozený pro další využívání, zároveň se jednalo o přístav méně strategicky důležitý. Přesto však bylo nutno znemožnit početné německé posádce výpad spojencům do týla. Tento cíl se stal prioritním v době zimy 1944-1945, kdy Němci podnikli poslední mohutnou ofenzívu v oblasti Arden a kdy se jim téměř podařilo prolomit spojenecké linie.⁹³

Druhá otázka posouvá vnímání problematiky spíše do technických záležitostí. Během postupu spojeneckých vojsk vyvstaly některé potíže s rozvržením vojenských jednotek. Některých druhů jednotek (například protiletadlových dělostřelců) byl dostatek, zatímco klasických pěchotních se zoufale nedostávalo. Jednotky tak byly kvapně přezbrojovány a reorganizovány, přesto se ale k frontovému nasazení nehodily. V exponovanou dobu na přelomu let 1944-1945 tak nebyly síly, které by mohly

⁸⁹ STRAKA, Václav in: SITENSKÝ, Ladislav: *Z válečného deníku*, Praha 1991, s. 278.

⁹⁰ SOMMER, J.: *Od Tobříku do Plzně*, s. 136 – 138.

⁹¹ Tamtéž, s. 136 – 138.

⁹² PROCHÁZKA, I.: *Dunkerque: Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944-květen 1945)*, s. 91– 92.

⁹³ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: *Na všech frontách*, s. 159.

československou samostatnou obrněnou brigádu vystřídat. Zároveň brigáda dosahovala limitně téměř hranic tabulkových stavů pro brigádu a pokud by v boji utrpěla větší ztráty, mohla se lehce ocitnout na hranici zániku, neboť by neměla dostatek posilových rezerv. Přesto maršál Montgomery navrhl, že by mohla část Čechoslováků nahradit polská výsadková brigáda. Vzhledem k tomu, že se válka chýlila ke konci, nebylo jasné, zda by se příslušníci obrněné brigády vůbec dostali do vlasti včas. Zároveň chtěli velitelé dotáhnout obléhání po několikaměsíčním snažení do úspěšného konce. Do ČSR taky byl vyslán pouze malý kombinovaný prapor.⁹⁴

Obléhání přístavu Dunkerque sice zdánlivě nebyl úkol stěžejní, nicméně na jeho výsledcích závisely rozsáhlé operace. Německá posádka byla početná a dobře vyzbrojená, v případě prolomení obležení v době rozsáhlých akcí, na které spojenci využili většinu svých válečných kapacit (Operace Market Garden, odražení ofenzivy v Ardenách), by znamenalo značné komplikace, v kombinaci s dalšími faktory by mohlo způsobit alespoň značné komplikace ve válečném úsilí. Nelze také opomenout fakt, že československá samostatná obrněná brigáda dokázala při faktickém stavu 4000 mužů úspěšně obléhat nepřítele téměř trojnásobně početného (byť za přispění jiných spojeneckých jednotek). Čechoslováci tak plnili důležitou a nezastupitelnou úlohu, kterou sice nelze považovat za prioritní, avšak minimálně pro hladký průběh všech válečných operací za nezbytnou. Nejdůležitější role však byla symbolická, která legitimizovala exilovou vládu v Londýně tím, že byla schopna vytvořit vlastní vojska schopná plnohodnotného bojového nasazení po boku spojeneckých vojáků.

⁹⁴ ŠULC, B.: *Obléhání přístavu Dunkerque 1944 – 1945*, in: DUBEN, V. N.: Na všech frontách, s. 160.

6. Závěr

Československé jednotky během druhé světové války na Západě byly významnou součástí druhého odboje, který po celé období války aktivně vzdoroval nacistické okupaci a bezesporu přispěl ke spojeneckému vítězství. Západní jednotky měly na jeho fungování velký vliv, především v klíčových okamžicích vznikání exilové vlády. V období kdy prezident Beneš vyjednával s vládami Francie a Velké Británie uznání své vlády, byla existence československých jednotek v Polsku a ve Francii naprosto zásadní pro průběh jeho pozdějších snah. Pro vojáky samotné se jednalo o nesmírně náročné období. Byli nuceni neustále se přesouvat, a zejména v začátcích války byly jejich vyhlídky velice špatné. I přes všechny tyto problémy vojáci obstáli a vzorně reprezentovali svou vlast po celou dobu trvání války. Příslušníci pozemních vojsk jsou sice často upozadováni na úkor válečných letců, avšak na počátku války byla existence pěších jednotek jedním z nejdůležitějších faktorů, které přispěly k vytvoření a uznání exilové vlády.

Ačkoli se tyto souvislosti mohou zdát nepodstatné, legitimizace exilové vlády umožnila její návaznost na vládu předválečnou i poválečnou a zároveň demonstrovala odhodlání Čechoslováků k ozbrojenému boji proti nacistům. O výrazný symbol šlo zejména o období heydrichiády, kdy domácí odboj utrpěl vlivem represí značné ztráty a de facto tak na jistou dobu přestal úplně existovat. V této době tak bylo klíčové vytvořit vyjednávací pozici londýnské vládě, která přišla o tajnou armádu na území protektorátu. Ta mohla svou pozici opřít o navrátilce z Tobruku, kteří se mnohokrát vyznamenali v boji proti nacismu. Západní jednotky také tvořily poměrně dlouhou dobu, až do roku 1942, kdy byl zformován v Buzuluku 1. československý samostatný polní prapor, jedinou československou pozemní vojenskou jednotku.

Přestože v Polsku jednotky nemohly zasáhnout do boje, již francouzská anabáze prokázala odhodlání Čechoslováků k boji proti německým agresorům. Ve Francii se vojáci dokázali i přes nepřítel tamější vlády nakonec zapojit do bojových akcí a potvrdit tak legalitu exilové vlády. Zároveň byli schopni se přenést přes politikaření v jednotkách, se kterým začal generál Prchala již v prvních dnech exilu. Ačkoli nebyla

nálada v jednotkách na počátku války příliš optimistická, dokázali vojáci vzorně plnit zadané úkoly.

Další činností západních jednotek bylo vytváření Pěšího praporu 11 – Východního. Tento prapor byl vytvořen již v součinnosti s Brity a zapojil se právě do jejich armády. Jeho příslušníci překonali nepříznivé podmínky pouště a již v Sýrii si vybudovali dobrou pověst u svých spolubojovníků. Hlavním úkolem praporu bylo posílení obrany přístavu Tobruk. Zde příslušníci prokázali své schopnosti a stali se plnohodnotnou jednotkou ve strukturách britské armády. Jejich schopností si všimlo i nejvyšší britské velení a několikrát byl prapor pochválen jako kvalitní jednotka.

Z Afriky se prapor přesunul do Anglie, kde se jeho příslušníci připojili k nově vznikající Československé samostatné obrněné brigádě. Československé velení trvalo na zapojení brigády do frontových bojů, avšak anglické velení rozhodla jinak. Brigáda se přelavila na kontinent jako druhosledová jednotka a zaujala postavení u přístavu Dunkerque. Zde dostala za úkol obléhat nepřítele zhruba třikrát početnějšího a odhodlaného k boji do posledního dechu. Asi 4000 našich vojáků vystřídal kanadské jednotky a umožnilo přesun početnějších Kanadčanů na frontové linii. Jednalo se o jedinou větší bojovou akci pod československým velením. Bohužel nemohla být brigáda nasazena do přímých bojů, neboť neměla dostatek záloh a v případě větších ztrát by tak hrozil její zánik. Přesto byli vojáci odhodláni vyrazit na pomoc Československu a spojenecké velení na nátlak exilové vlády povolilo vyslat alespoň kombinovaný prapor o síle 140 mužů, který se zapojil do osvobozování západních Čech alespoň symbolicky.

Celkem padlo na Západě více než 620 vojáků v uniformách československých jednotek. Přestože se toto číslo nejeví jako velké, jeho význam není v absolutní rovině. Tito vojáci především dokázali celému světu, že Československo nespolupracuje s Německem, ač se takový dojem snažila říšská propaganda navodit, a pevně stojí na straně spojenců. Zejména při poválečném vyrovnání s Němci pak hrály tyto postoje značnou roli.

Zkoumání otázky nenasazování československých jednotek v určitých úsecích války také přineslo odpovědi. Jednotky měly u spojenců značnou autoritu a těšily se velmi dobré pověsti. Avšak pro nasazení do frontových bojů chyběly obrněné brigádě

v letech 1943 – 1944 rezervy, a tudíž byla málo upotřebitelná. Jednotky by tak mohly být nasazeny pouze v nižší organizační struktuře, brigáda by musela být rozdělena na jednotlivé prapory podléhající různým spojeneckým velitelům. Došlo by tak k rozptýlení už tak poměrně málo početné jednotky, což nebylo v zájmu exilového vedení.

Další nastolenou otázkou byla problematika zvěďů a zběhů v československých jednotkách. Z usilovné činnosti zpravodajců u jednotek po celou dobu války se dá usuzovat, že vyzvědači se u útvarů nacházeli. Avšak dá se také předpokládat, že z preventivních důvodů byli za vyzvědače považováni zejména komunisté, jejichž počet v mužstvu byl značný až do léta roku 1944, kdy většina z nich odešla do Sovětského svazu. Problém špehů v řadách Čechoslováků je tak spíše marginální záležitostí. Kontroverzní osobností exilového odboje pak byl generál Lev Prchala, který založil Legii Čechů a Slováků v Polsku. Vzhledem k jeho protibenešovským výstupům a vstřícné spolupráci s polskou vládou, která tou dobou deklarovala nepřátelství vůči ČSR, se můžeme domnívat, že zřejmě pracoval v zájmu Polska. Další konkrétní obvinění ze špionáže jsou již nepodložená a týkají se především osob spojených s exilovým vedením.

Zběhové u československých jednotek jsou spojeni zejména s působením ve Francii. Vzhledem k tomu, že exilová vláda vydala branný zákon vztahující se na všechny občany ČSR ve Francii, museli někteří narukovat i nedobrovolně. Tito lidé měli často ve Francii rodiny a již se necítili být občany Československa a s tím byla spojena i nechuť k boji za republiku. Většina těchto vojáků opustila jednotky před evakuací z Francie v červnu 1940. Další skupiny zběhů tvořili zejména komunisté, kteří často opouštěli jednotky kvůli neshodám s důstojnickým sborem. Vše vyvrcholilo incidentem v září 1941, kdy skupina vojáků ukradla nákladní automobil a odcestovala do Teheránu na sovětský konzulát s žádostí o začlenění do československých jednotek v Rusku. Tito vojáci byli však spíše horliví bojovníci, než dezertéři v pravém slova smyslu. Ačkoli se v jednotkách odehrálo několik incidentů s vyzvědači a dezertéry, žádný z nich nepřesáhl rámec jednotek a vše vyřešilo československé velení. Tyto kauzy jistě neměly vliv na nahlížení spojenců na naše jednotky a jejich role se ve všeobecném chápání problematiky nezdá být důležitá. Pokud byli Čechoslováci

nasazování pouze okrajově a nebo nebojovali vůbec, bylo to způsobeno pouze nedostatkem lidí a materiálu pro bojové nasazení.

Československé jednotky na Západě během druhé světové války tvoří nedílnou součást českých i evropských dějin a jejich činnost a odkaz je třeba neustále si připomínat. Vzhledem tomu, že neexistuje monografie na toto téma, rozhodl jsem se jej zpracovat. Práce by měla případnému badateli posloužit jako úvod do problematiky a pomoci mu pochopit význam jednotek bez rozsáhlého studování mnoha publikací, které se zabývají jednotlivými obdobími války. Práce podává přehled pouze o pozemních jednotkách a nikoli o známějších západních letcích. Zároveň jsem při zpracování použil i paměti přímých aktérů bojů, které jistě obohatí téma o osobní zkušenosti a názory. Přestože informace jsou získané především ze sekundární literatury, měla by být práce především svým specifickým zaměřením a zkoumáním problematiky zběhů a vyzvědačů přínosem pro výzkum druhoválečných událostí.

7. Literatura

- BENEŠ, E.: Mnichovské dny: Paměti, Praha, 1968.
- BROD, T., ČEJKA, E.: Na západní frontě: Historie československých jednotek na západě v letech druhé světové války, Praha, 1965.
- ČEJKA, E.: Bitva o Francii, Praha, 1994.
- ČEJKA, E.: Československý odboj na Západě (1939-1945), Praha, 1997.
- ČORNEJ, P., BĚLINA, P.: Slavné bitvy naší historie, Praha, 1993.
- DUBEN V. N.: Na všech frontách - Čechoslováci ve 2. světové válce, Praha, 1992.
- GRAS, Y.: 1. divize Svobodné Francie, Praha, 1997.
- HRBEK, J.: Tobruk 1941, Praha 1999.
- KLAPÁLAK K.: Ozvěny bojů, Praha 1987.
- PROCHÁZKA, Z. a kol.: Vojenské dějiny Československa, IV. díl., Praha, 1988.
- LÁNÍK, J. a kol.: Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945, Praha, 2005.
- LENKOVÁ, J., PAVLÍK, V.: Nejdůležitější bitvy v českých dějinách, Frýdek-Místek, 2007.
- MORAVEC, B.: Pod třemi prapory, Praha, 1996.
- PROCHÁZKA I.: Dunkerque, Deník Československé samostatné obrněné brigády, Praha, 2006.
- SITENSKÝ, L.: Z válečného deníku, Praha, 1991.
- SOMMR, J.: Od Tobruku do Plzně, Praha, 1992.
- ZDRÁHALA, R.: Válčil jsem v poušti, Praha, 1990.

8. Resumé

Práce zkoumá problematiku československých pozemních jednotek na Západě během druhé světové války. Zaměřuje se na vznik jednotek a jejich působení v Polsku a ve Francii v letech 1939–1940, zejména pak na první bojové nasazení při ústupových bojích ve Francii. Přibližuje jejich roli při formování exilové vlády, etablování zahraničního odboje. Dále je popsáno vytváření československých jednotek na Blízkém Východě, jejich nasazení v Sýrii, vznik Pěšího praporu 11 – Východního a jeho úloha při obraně přístavu Tobruk. Následuje nástin situace ve Velké Británii a zakládání Československé samostatné obrněné brigády, která byla odeslána k obléhání přístavu Dunkerque. Obléhání přístavu tvoří největší vojenskou akci pod československým velením na západě během druhé světové války. V závěru jsou zhodnoceny úlohy jednotek a jejich role při válečném i poválečném vývoji československé politiky.

The work explores the topic of Czechoslovak ground troops in the West during the Second World War. It focuses on the creation of these units and their activities in Poland and France during the years 1939 and 1940, with emphasis on the first combat assignments during the withdrawal fights in France. The work takes a closer look at their role in creating the exile government and forming the foreign resistance. The next chapter describes the formation of Czechoslovak troops in the Near East, their military activities in Syria, the establishment of the 11th Czechoslovak Infantry Battalion – East and its role during the defence of the port Tobruk. In the next part, the work describes the situation in the United Kingdom and the creation of the Czechoslovak Independent Armoured Brigade, which has been moved to France and tasked with the siege of Dunkerque. The siege of Dunkerque was the largest military action carried out under Czechoslovak command on the Western Front during the Second World War. The conclusion of the thesis consists of the evaluation of the actions Czech units took part in and the role the troops played in the wartime and post-wartime evolution of Czechoslovak policy.